

یکی از نکاتی که در هنگام دعا، رعایت آن لازم است، آداب دعا می باشد و اینکه بدانند چه چیزی را از خداوند طلب کند و چه عباراتی را در این مرتبه استخدام نماید.

معمولاً ما یا نمی دانیم چه چیزهایی را در هنگامه نیایش و وقت استجابت دعا از خدا طلب کنیم و یا می دانیم اما در بیان خواست درونی خویش ناتوانیم.

رهبران معصوم ما علیهم السلام بسیار دقیق و روشن به این مسئله پرداخته اند و طریقه دعا کردن و اینکه چه چیزهایی را جهت سعادت دنیا و آخرت خویش از حضرت حق مسئلت نمائیم را به ما آموخته اند.

امام صادق علیه السلام می فرمود: «**أَحْفَظُ آدَابِ الدُّعَاءِ فَإِنْ لَمْ تَأْتِ بِشَرَطِ الدُّعَاءِ فَلَا تَنْتَظِرُ الإِجَابَةَ**» (کافی، ج 2، ص 447) آداب دعا را محافظت کن و اگر شرط دعا را رعایت نکردی، منتظر استجابت آن مباش.

و مشاهده می کنیم که آن گرامیان چه لحن زیبایی در دعاها به کار برده اند و خوب دانسته اند که به خدای خویش چه بگویند و چه چیزهایی را که متضمن خیر دنیا و آخرت خود و مؤمنین است از حضرت پروردگار تقاضا نمایند.

در میان امامان معصوم علیهم السلام امام سجاد علیه السلام فرصت بیشتری یافتند تا آداب دعا را به دوستانشان بیاموزند و معارف الهی را در قالب دعا در اختیار اهل معرفت و طالبان حقیقت بگذارند.

صحیفه سجادیه که مشتمل بر پنجاه و چهار دعاست یکی از آثار گرانبگر و ارزشمند بجای مانده از آن گرامی است.

در مورد صحیفه سجادیه

صحیفه سجادیه کتابی حاوی ۵۴ دعا از امام سجاد(ع) است.

این کتاب پس از قرآن و نهج البلاغه مهم ترین میراث مکتوب شیعه به حساب می آید و به نام های خواهر قرآن و «انجیل اهل بیت» نیز مشهور است.

صحیفه مانند قرآن و نهج البلاغه از نظر فصاحت و بلاغت مورد توجه قرار گرفته است. امام سجاد(ع) بسیاری از معارف دینی را در دعاها خود بیان می کند؛ موضوعاتی مثل خداشناسی، جهان شناسی، انسان شناسی و مباحث عالم غیب، فرشتگان، رسالت انبیا، جایگاه پیامبر(ص) و اهل بیت(ع)، امامت، فضایل و رذایل اخلاقی، گرامیداشت اعیاد، مسائل اجتماعی و اقتصادی، اشارات تاریخی، نعمت های مختلف خداوند، آداب دعا، تلاوت، ذکر، نماز و عبادت. معروف ترین دعای صحیفه دعای مکارم الاخلاق است.

در بخش ارتباط با خداوند طبق مقتضای زمان های مختلف و احوال گوناگون دعاهایی بیان شده است، برخی دعاها آن به صورت سالانه، همچون دعای عرفه و وداع ماه رمضان، و برخی ماهانه، مانند دعای دیدن هلال، و برخی هفتگی و برخی برای هر شبانه روز قرار داده شده است.

صحیفه سجادیه از نظر سندی، در حد تواتر است .

آقا بزرگ تهرانی در این باره می گوید: «صحیفه اولی که سند آن به امام زین العابدین(ع) می رسد... از متواترات و [قطعیات] نزد اصحاب است؛ چرا که از ویژگی آن، این است [که تمام اصحاب از اساتید خود] اجازه نقل آن را در تمام طبقات [رجالی] و در تمام عصرها

گرفته اند». آقا بزرگ تهرانی، الذریعه، ۴۰۲، ج ۱۵، ص ۱۸-۱۹.

شیخ مفید نیز در الارشاد و علی بن محمد خزاز قمی، شاگرد شیخ صدوق و ابن عیاش جوهری و ابوالفضل شیبانی، و... آن را نقل کرده‌اند. از علمای اهل سنت نیز، ابن جوزی در تذکره الخواص، و سلیمان بن ابراهیم قندوزی در ینابیع الموده از صحیفه نام برده و بخش‌هایی از دعاهای آن را نقل کرده‌اند. رجوع کنید به: قندوزی، ینابیع الموده، ۱۴۱۶ق، ج ۱-۲، ص ۵۹۹.

علامه محمد تقی مجلسی در شرح احوال خود می‌نویسد: «در اوایل جوانی به جهت برخی از مشکلات به امام زمان (عج) توسل جستیم. ایشان در مکاشفه‌ای مرا به صحیفه ارجاع دادند. بعد از انس با این کتاب همه مشکلاتم حل شد و به تبلیغ این کتاب در اصفهان پرداختیم. در نتیجه در خانه‌های مردم اصفهان، در کنار قرآن یک نسخه از صحیفه هم یافت می‌شد و به برکت انس مردم با این اثر، نیمی از مردم اصفهان مستجاب الدعوه شده بودند» مجلسی، روضه المتقین، ۱۴۰۶ق، ج ۱۴، ص ۳۸۲.»

در نگاه دانشمندان اهل سنت

ابن شهر آشوب در کتاب مناقب خود می‌گوید:

وقتی در بصره نزد یکی از بلغاء از فصاحت صحیفه کامله سخن به میان آمد، او گفت: من هم می‌توانم مانند آن را بر شما املاء و بیان کنم. آنگاه قلم برداشت و سر به زیر افکند [و هیچ جمله‌ای نتوانست به زبان آورد] و در همان حال سرافکنده‌گی از دنیا رفت. «مقدمه مرعشی نجفی، ص ۱۳».

در ۱۳۵۳ق آیت الله مرعشی نجفی نسخه‌ای از صحیفه سجاده را برای طنطاوی، دانشمند اهل سنت و مؤلف تفسیر طنطاوی (مفتی اسکندریه (به) قاهره «فرستاد. وی پس از دریافت، آن را با عبارت «گفتاری از کلام مخلوق برتر و از خالق پایین تر» ستود. «مقدمه مرعشی نجفی، ص ۳۷ مقدمه: ر. ک: پیشوایی، سیره پیشوایان، ص ۲۷۰-۲۷۱.»

این دعاهای شریفه از امامی به ما رسیده است که هم زین العابدین است و هم سیدالساجدین آن امامی که:

*عمران بن سلیم می‌گوید: هرگاه زهری از علی بن الحسین مطلبی نقل می‌کرد، می‌گفت: مرا زین العابدین روایت کرد. یک بار سفیان بن عیینه به او گفت: از چه جهت او را زین العابدین می‌گویی؟

پاسخ داد: از سعید بن مسیب شنیدم که رسول خدا فرمود:

يُنَادِي مُنَادٍ أَيْنَ زَيْنُ الْعَابِدِينَ؟

روز قیامت، فریاد کننده‌ای آواز برآورد: زینت عبادت کنندگان، کجاست؟

چنان می‌بینم که فرزندم علی بن الحسین با تمام وقار و سکون در میان مردم محشر برای رسیدن به جایگاهش قدم بر می‌دارد.

(بحار الأنوار: 46/3، باب 1، حدیث 1: علل الشرایع: 1/230، باب 165، حدیث 1)

*سحرگاهی در حال عبادت و مناجات بود، مناجاتی عاشقانه و عبادتی خالصانه، ابلیس به صورتی وحشتناک در برابرش مجسم شد تا وی را از حال خوشی که با محبوبش داشت باز دارد، آن حضرت کمترین توجهی به آن شبح هولناک و چهره ترس‌آور نکرد، به قیام و قعود و به ذکر و مناجاتش ادامه داد که ناگهان شنید گوینده‌ای از طرف غیب، سه مرتبه فریاد زد.

أَنْتَ زَيْنُ الْعَابِدِينَ حَقًّا.

تو، به حقیقت زینت عبادت کنندگان هستی! (بحار الأنوار: 46/5، باب 1، حدیث 6: كشف الغمّة: 2/74)

*روزی در اطاقی که در حال سجده بود آتش افتاد و بیم آن می‌رفت که شعله آتش تمام اطاق را بگیرد، ناگهان فریاد زدند: پسر پیامبر! آتش آتش!!

اهل خانه آتش را خاموش کردند و آن عاشق پاکباخته هنوز در سجود بود، چون از عبادت فارغ شد، عرضه داشتند: چه علتی شما را از توجه به حریق که به اطاق افتاد بازداشت؟ فرمود: آتش آخرت!! (بحار الأنوار: 46/80، باب 5، حدیث 75)

*شبی در حال مناجات و عبادت بود، یکی از فرزندان افتاد و دستش شکست، اهل خانه فریاد زدند، همسایه‌ها آمدند، با کمک هم طبیب شکسته‌بندی آوردند، دست کودک را بست. چون صبح شد دست طفل را به گردنش آویخته دید، پرسید: این چه وضع است؟ حادثه را به خاطر غرق بودنش در مناجات توجه نغموده بود، به او خبر دادند. (بحار الأنوار: 46/80، باب 5: المناقب، ابن شهر آشوب: 4/150)

نکاتی چند در این کتاب شریف به چشم می خورد که قابل تأمل و دقت است:

1- صحیفه بر دو محور توحید و موحد استوار است. از ابتدا تا انتهای این کتاب تبیین ماهیت توحید و موحد دیده می شود و اگر گفته می شود که قرآن نازل شده ولی دعا صاعد است و بالا می رود بی تردید دعای امام سجاد علیه السلام است.

2- صحیفه کتابی برای فهم دین و شناخت نفس است؛ امام زین العابدین علیه السلام با دعاهایش محرابی ساخت که در آن انسان مسلمان به عبادت و راز و نیاز با پروردگارش می پردازد و بی جهت نیست که نام صحیفه را زیور آل محمد علیهم السلام نامیدند.

3- امام سجاد علیه السلام در دعاهای صحیفه احساسات درونی و دل و جان آدمی را به حرکت وا می دارد؛ با دقت به مضامین دعاهای صحیفه به ندای وجدان و نجوای درون حضرتش پی می بریم.

4- صحیفه سجاده خروشی علیه دنیاطلبان و دنیاداران بود و هر که اندک دقتی در عبارات دعاهای آن کند خواهد دید که چه اندازه دنیامداران بی مقدار و پست جلوه می کنند.

5- صحیفه سجاده در قرن اول هجری در حالی ظهور یافت که امویان همه گونه امکانات را از آن حضرت دریغ کردند و او را از فعالیت های علمی و فرهنگی باز داشتند اما این کتاب به لحاظ محتوا و قدرت بیانی عمیق در صدر شاهکارهای جاوید بشری قرار گرفت و موجب افتخار و مباهات مسلمانان شد.

6- شیوه امام سجاد علیه السلام در تمامی دعاها برای آنکه مقرون به استجاب باشد ذکر صلوات بر محمد و آل او بوده است و بدون استثناء در لابلای دعاهای آن گرامی ذکر صلوات دیده می شود، همچنانکه فرزند بزرگوارش امام صادق علیه السلام که دوران نوجوانی اش را تا یازده سالگی در محضر جد والا مقامش سپری کرده می فرماید:

«مَنْ كَانَتْ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ حَاجَةٌ فَلْيَبْدَأْ بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، ثُمَّ يَسْأَلْ حَاجَتَهُ، ثُمَّ يَخْتِمُ بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ أَكْرَمُ مَنْ أَنْ يَقْبَلَ الطَّرْقِينَ وَيَدْعَ الْوَسْطَ إِذْ كَانَتْ الصَّلَاةُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ لَا تَحْجَبُ عَنْهُ» (کافی، ج 2، ص 493)

هر کس از خداوند صاحب عزت و جلال حاجتی را می خواهد ابتدا صلوات بر محمد و آل محمد فرستد و آنگاه حاجت خویش را طلب کند و سپس دعا را با صلوات بر محمد و آلش به پایان برساند، زیرا خداوند تبارک و تعالی بزرگوارتر از آن است که طرفین دعا را مستجاب فرماید وسط آن را رها کند. چه آنکه صلوات بر محمد و آل محمد از سوی پروردگار رد نمی گردد.

و همو فرمود: «كُلُّ دُعَاءٍ يُدْعَى اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِ مَحْجُوبٌ عَنِ السَّمَاءِ حَتَّى يُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ» (کافی، ج 2، ص 492)

هر دعایی که به سبب آن خداوند عزوجل خوانده شود در حجاب است و بالا نمی رود تا آنگاه که بر محمد و آل محمد درود فرستاده شود.

7- ویژگی دیگر صحیفه خلوصی است که در صاحب دعا ملاحظه می شود و اگر نبود اخلاص آن حضرت، این گونه جاوید و پایدار نمی ماند و از ذهنها محو و حذف می شد.

کسی که می خواهد با خدای خویش راز و نیاز کند و مشغول خواندن دعا شود باید خانه دل را از غیر خدا پاکسازی نماید و باور داشته باشد که آنچه در آسمانها و زمین است در دست قدرت پروردگار می باشد پس چه حاجت که خود را متمسک به موجودات ضعیف این عالم کند، چرا که بی شک سراغ هر کس برود خود محتاج و نیازمند است.

8- امام سجاد علیه السلام در سراسر صحیفه پس از صلوات بر محمد و آل محمد بیشترین ذکرش استعاذه به پروردگار است، اضافه بر آنکه در دعای هشتم به طور ویژه به این مسئله مهم پرداخته، و از شر رذایل اخلاقی و شیطان به خداوند پناه برده است!

در مقدمه صحیفه سجادیه حدیثی از چگونگی دست یابی متوکل بن هارون بلخی به این کتاب آمده که به صورت مختصر ذکر می‌کنیم: متوکل می‌گوید: پس از شهادت زید بن علی بن الحسین فرزندش یحیی را ملاقات کردم. او از من حال امام صادق(ع) را پرسید. گفتم: آن حضرت در سلامتند و برای شهادت مظلومانه پدرت سوگوارند. یحیی گفت: آیا از ایشان درباره سرنوشت من چیزی شنیده‌ای؟ گفتم: بلی مطالبی شنیده‌ام شما نیز به‌دار آویخته خواهی شد!

یحیی گفت: ای متوکل!... آیا از امام صادق مطالبی یادداشت کرده‌ای؟ بخشی از آموخته‌هایم را برای او بازگو کردم، از آن جمله دعایی بود که از پدر بزرگوارش امام باقر(ع) دریافت داشته بود و آن را از دعاهای صحیفه کامله می‌دانست. یحیی گفت: اینک به تو صحیفه‌ای را خواهم داد که پدرم زید از پدرش امام سجاد(ع) دریافت کرده است... اگر پسر عمویم امام صادق(ع) از شهادت من خبر نمی‌داد، این صحیفه را به تو نمی‌دادم، ولی اکنون به تو می‌دهم تا در حفظ و نگهداری آن کوشا باشی، بیم دارم که این صحیفه به دست بنی امیه بیفتد و آن را از اهلش دریغ دارند...

متوکل می‌گوید: صحیفه همراه من بود تا خدمت امام صادق(ع) رسیدم، صحیفه را به آن حضرت نشان دادم و ایشان بسیار مسرور شد و فرمود: سوگند به خداوند! این خط عمویم زید و دعای جد من است. آن‌گاه امام صادق به پسرش اسماعیل رو کرد و فرمود: آن صحیفه‌ای را که به تو سپرده‌ام بیاور! اسماعیل صحیفه‌ای را آورد، امام آن را بوسید و به چشمانش کشید و فرمود: این صحیفه به خط پدرم امام باقر(ع) و املائی جدم امام زین العابدین(ع) است. متوکل می‌گوید: از امام صادق(ع) درخواست کردم که دو صحیفه را با هم مقابله کنم. امام اجازه فرمود و من دو صحیفه را مقابله کردم و هیچ تفاوتی میان آن دو ندیدم.

* اللهم صل علی محمد و آل محمد و عجل فرجهم *